

دیدار از نمایشگاه بین‌المللی کتاب

علی رفیعی علامرودشتی

چهاردهمین نمایشگاه بین‌المللی کتاب سوریه

چهاردهمین نمایشگاه بین‌المللی کتاب سوریه از روز چهارشنبه ۱۶ ایلول (سپتامبر) ۱۹۹۸ برابر با ۲۵ شهریور ۱۳۷۷، در دمشق و در کنار کتابخانه حافظ اسد، واقع در میدان اموین، با سخنرانی وزیر فرهنگ سوریه آغاز به کار کرد و تا ۲۵ ایلول برابر با سوم مهرماه به مدت ده روز ادامه یافت. در این بخش نگرشی به چگونگی این نمایشگاه، شرکت‌کنندگان، منابع ارائه شده و امکانات آن خواهیم داشت:

۱. در این نمایشگاه پانزده کشور شرکت کرده بودند که عبارت‌اند از: اردن، امارات متحده عربی، تونس، سوریه، عربستان سعودی، قطر، کویت، لبنان، لیبی، مصر، مغرب، انگلیس، ایران، روسیه، فرانسه.

۲. در این نمایشگاه ۳۵۷ ناشر شرکت کرده بودند، که ۲۲۸ ناشر به صورت مستقیم، و ۱۲۹ ناشر وکالتاً شرکت داشتند. از این میان، سوریه و لبنان بیشترین شرکت‌کننده را داشتند.

۳. آمار عناوین کتابها و نشریات ارائه شده در این نمایشگاه، براساس دو جلد راهنمایی که برای این نمایشگاه تهیه شده بود، ۱۹۴۱۳ عنوان بود، ولی شمار عناوین ارائه شده در نمایشگاه، براساس آمار مسئولان و گردانندگان نمایشگاه، به ۳۵۰۰۰ عنوان می‌رسید.

کتابخانه بزرگ حضرت آیت‌الله‌العظمی مرعشی نجفی (ره) با پانصد هزار جلد کتاب و بیش از هفتاد هزار عنوان نسخه خطی، یکی از معتبرترین، بزرگترین و پویاترین کتابخانه‌های ایران و جهان است. این کتابخانه در کنار فراهم‌سازی این مجموعه بزرگ و نفیس، به کارهای پژوهشی، تحقیقاتی و علمی نیز می‌پردازد، که یکی از آنها تدوین و تهیه دایرةالمعارفی درباره کتابخانه‌های دارای نسخ خطی در جهان است.

در راستای همین کارهای علمی و پژوهشی است که با جدیت هرچه تمامتر، کار شناسایی و تهیه منابع موردنیاز کتابخانه و بخشهای تحقیقاتی-پژوهشی خویش را دنبال می‌کند و در نمایشگاه‌های بین‌المللی کتاب شرکت می‌نماید، تا در این زمینه بیش از پیش گامهای بلندی بردارد.

آنچه در پی می‌آید، گزارشی از مأموریت علمی-فرهنگی این جانب به کشورهای سوریه و لبنان است، که برای تهیه منابع تخصصی کتابداری، کتابشناسی، اطلاع‌رسانی، فهرست‌نگاری و ... انجام گرفته است.

- فرهنگی با کتابخانه آیت‌الله مرعشی به بحث و گفت‌وگو پرداختم. این معهد از آغاز تأسیس تا کنون، علاوه بر تأسیس کتابخانه‌ای مهم و نفیس، کتابهای فراوانی را منتشر کرده است. پس از اتمام نمایشگاه، برخی منابع را باید از کتابفروشیهای معتبر سوریه تهیه می‌کردم. کار شناسایی این منابع آغاز شد و براساس فهرستهایی که در اختیار داشتم، بسیاری از آنها را تهیه کردم و از برخی نیز زیرا کس گرفتم.

دیدار با شخصیت‌های علمی نیز جزو برنامه‌ام بود که با برخی از آنها ملاقات کردم؛ از جمله آقای دکتر سهیل زکار، رئیس کتابخانه حافظ اسد، معاون کتابخانه حافظ اسد، آقای ابویاسر فرزند بزرگ مفتی عام سوریه، ابوشام یکی از نویسندگان سوری، استاد عبود قره از نویسندگان مسیحی، که کتابهای فراوانی درباره تاریخ سوریه نوشته است. در این ملاقاتها غیر از مباحثی درباره کتاب و کتابخانه‌ها در سوریه و جهان اسلام، مطالبی درباره همفکری بیشتر میان نویسندگان و دانشمندان و متفکران سوریه و ایران مطرح گردید.

از برخی آثار تاریخی و اماکن اسلامی در دمشق، مانند مقبره محی‌الدین عربی نیز دیدارهایی داشتم؛ این آثار نشان از تاریخ کهن این سرزمین اسلامی دارد، و به گفته تاریخ یکی از کهنترین شهرهای جهان است. در حد فاصل میان مقبره محی‌الدین عربی و مسجد شیخ احمد کفتارو، مفتی عام سوریه، مدارس فراوانی وجود دارد. بیشتر این مدارس، که گویا در دوره ممالیک ساخته شده‌اند، اکنون یا خراب شده‌اند و یا اگر باقی هستند، طلبه‌ای در آنها نیست. بنابه گفته دوستان آگاهی که همراه من بودند، این مدارس بیشتر برای بیتوته عالمان، دانشمندان و اهل زهد و تصوف بوده است، و چون دمشق از دیرباز محل عبور و مرور عالمان اسلامی بوده است، برای آنان خانه‌ها و مدارسی می‌ساختند که در مدت اقامتشان سرگردان نباشند. تاریخ این عالمان و مهاجران را رجالی و مورخ نامدار دمشق، ابن عساکر، در تاریخ دمشق گرد آورده است. از مقبره این عالم برجسته نیز دیدار کردیم.

با یکی از دانشمندان سوریه، درباره خرابه شام گفت‌وگویی

۴. مجموعه منابع ارائه شده در این نمایشگاه، شامل موضوعات مختلفی بود که می‌توان آنها را در ده موضوع کلی دسته‌بندی کرد: الف) مراجع عمومی؛ ب) فلسفه؛ ج) ادیان و مذاهب؛ د) علوم؛ ه) واژه‌شناسی و زبان؛ و) فنون و هنر؛ ز) ادبیات؛ ح) تاریخ؛ ط) جغرافیا؛ ی) تراجم.

۵. گویا اوضاع بد اقتصادی در آسیا، تأثیرات شگرفی بر علم و فرهنگ نیز به جا گذاشته، زیرا کتاب در این نمایشگاه، نسبت به نمایشگاههای گذشته، به مراتب گرانتر شده بود؛ به صورتی که کتابی کمتر از ۵ دلار یا ۲۵۰ لیر سوری یافت نمی‌شد. اگر قیمت کتاب به همین صورت افزایش یابد، وضعیت فرهنگی و علمی بسیار بغرنج و ناامیدکننده‌ای در آسیا و جهان اسلام پدید خواهد آمد.

۶. جز چند نفر از دوستان ایرانی و چند تن از ترکیه و دو سه کشور دیگر که برای مؤسسات کتاب تهیه می‌کردند، سایر بازدیدکنندگان، به ویژه نسل جوان، به فکر خرید کتاب نبودند و بیشتر برای دیدن و تفریح به نمایشگاه می‌آمدند. وقتی با ناشران نیز صحبت می‌کردیم، از وضعیت فروش کتاب ناراضی بودند. البته این وضعیت ناشی از بهای گزاف کتابها بود.

۷. یکی از موارد ضعف این نمایشگاه را شاید بتوان مکان برگزاری آن دانست، زیرا در حیاط و فضای باز جلو کتابخانه حافظ اسد، چادرهای موقتی برپا شده بود که هیچ‌گونه امکانات و تسهیلات رفاهی نداشتند. از اینها گذشته، برای حمل کتاب از داخل نمایشگاه به بیرون هیچ وسیله‌ای وجود نداشت؛ حتی کارگری هم یافت نمی‌شد که این کار را انجام دهد، و این بر زحمت و سختی کار تهیه و خریداری کتاب می‌افزود.

۸. در این نمایشگاه کتابهای تازه انتشار یافته کم نبودند. دیدن این کتابها، ضعفها و نقصهای نمایشگاه و بهای گزاف کتابها را از خاطره‌ها می‌برد.

دیدار از مراکز و مؤسسات نشر در سوریه و لبنان

الف) سوریه: در دمشق از برخی مؤسسات، مانند معهد فرانسی دیداری داشتم و با رئیس معهد درباره مبادلات علمی

داشتم. ایشان اطلاعات دقیق و کافی در این باره نداشت، اما با هم قرار گذاشتیم از محله‌ای که در قدیم به نام «خریة الشام» وجود داشته دیدار کنیم. یک روز جمعه با هم و به اتفاق دو نفر از دوستان دیگر به دیدار محله خریة الشام رفتیم. بنابه اظهارات آنان، وقتی از گنبد و بارگاه منسوب به حضرت رقیه - که در شرق مسجد جامع اموی قرار گرفته - رو به طرف مسجد می‌آیم، سمت چپ مسجد، یعنی پشت دیوارهای مقام رأس الحسین (ع)، کوچه‌ای است که گویا ابتدای محله خریة الشام است، و تا نزدیکیهای باب توما از یک سو، و از طرف دیگر تا خیابان سید محسن امین را محله خریة الشام می‌نامیده‌اند، که به احتمال قوی، محله شیعه‌نشین دمشق قدیم بوده و اسیران اهل بیت (ع) را در همین محله فرود آورده‌اند. البته طبق اظهارات بعضی از دوستان، محلی که اکنون به مقام رأس الحسین (ع) شهرت دارد و پشت دیوار آن تا موزه آثار قدیمی که در مسجد اموی واقع شده، در قدیم اسلحه‌خانه امویان بوده است. بنابه اظهار برخی از مورخان جدید دمشق، پشت مسجد جامع فعلی و نزدیک به این اسلحه‌خانه، مسجد خرابه‌ای قرار داشته که اهل بیت را در آن سکنی داده بودند. و جای‌جای این محله قدیمی را مقامها، مسجدهای کوچک، زوایا، آرامگاهها و زیارتگاههای عالمان و بزرگان پر کرده است.

ب) لبنان: بیروت به منزله پایگاه علم و فرهنگ در خاورمیانه، همیشه جاذبه‌های فراوانی برای علاقه‌مندان کتاب دارد. این

پایگاه فرهنگی با همه درگیریها و جنگ و ستیزهای طایفه‌ای و حملات پیاپی اسرائیل، و زیر شدیدترین بمبارانهای دشمن، لحظه‌ای از حرکت علمی - فرهنگی باز نایستاد و به کار چاپ و نشر کتاب ادامه داد. در بیروت، خصوصاً در قسمت غربی و به ویژه خیابان الحمراء، کتابفروشیها و ناشران بزرگ کتاب، برای هر بیننده‌ای تازه‌هایی دارد که شیفتگان کتاب را به سوی خود فرا می‌خواند. در این کتابفروشیها و اطراف خیابان الحمراء، تازه‌ترین کتابهایی که در جهان به زبانهای مختلف چاپ شده و یا در خود بیروت انتشار یافته، مشاهده می‌شود. کتابهایی را که چاپشان در کشورهای دیگر به دلایل مختلفی ممنوع است، در این جا به راحتی می‌توان یافت و آنها را به قیمتی نسبتاً ارزانتر از کشورهای دیگر تهیه کرد.

با این حال، تنگناهای اقتصادی بر بازار کتاب نیز تأثیر گذاشته بود و بسیاری از کتابفروشیهای جزء و حتی نمایشگاه دائمی کتاب بیروت تعطیل شده بود؛ در این نمایشگاه کلیه ناشران لبنان کتابهایشان را عرضه می‌کردند.

دیگر کتابفروشیهای معروف لبنان، مانند آنطوان، بیسان، مکتبه لبنان و نوفل نیز بازار را کدی داشتند. از این کتابفروشیها نیز برخی منابع مورد نیاز دائرةالمعارف کتابخانه‌ها و کتابخانه حضرت آیت‌الله‌العظمی مرعشی تهیه شد.

در بیروت نیز با عده‌ای از نویسندگان دیدار کردم و از نظریات آنها درباره کتابخانه‌ها و کتابهای کتابداری و کتابشناسی استفاده کردم. همچنین از برخی مؤسسات علمی، پژوهشی و فرهنگی بازدید نمودم.